

Tarihe emanet bir ressam

İVİ STANGALI

Anlatacağımız ülke tarihinde 1964 göçü olarak bilinen, Türk vatandaşı olmayan yaklaşık 12 bin Yunan pasaportlu Rumun oturma izinlerinin iptal edilerek, sınır dışı edilmeleri hadisesiyle ilgili olmakla beraber, esasen bir ressamın kayboluş öyküsü. Bu hikâyeyi sizinle paylaşırken, masalların başında duymaya alıştığımız “bir varmış, bir yokmuş” sözünün İvi Stangali için ne kadar acı verici bir gerçeğe dönüştüğünü hiç unutmadan, tarihsel bir yerleştirme yapmaya çalışacağız. İvi Stangali’yi ait olduğu zamanın anlatısına, Rum ya da Türk olarak değil benimsediği tek sıfatı; ressam kimliğiyle yeniden ekleyeceğiz. Böylece sanat tarihi yazınımızda İvi Stangali adını “belirsiz” bir isim olmaktan çıkarıp hak ettiği değerini görünür kılmaya çalışacağız. Çünkü biz, bunu ona borçluyuz.

İvi Stangali, Grek ve İtalyan akrabaları olan Sakız Adası’ndan bir aileye mensuptu. Dedesi İraklis Stangali, birçok Yunan vatandaşı gibi hayat galesiyle soluğu İstanbul’da almış; akrobatlık mesleğinden beden eğitimi hocalığına uzanacak bir serüvene atılmıştı. Önce Sıraserviler’deki Hacichristu Rum-Fransız Lisesi’nde çalışmaya başlayan İraklis Efendi, bir süre sonra Mekteb-i Sultani’ye (Galatasaray Lisesi) geçmiş, daha sonra da Cercle d’Orient olarak bilinen yapının arka tarafında, Rum Jimnastikhanesi isimli bir okul açarak dans ve jimnastik dersleri vermeye başlamıştı.

İraklis Efendi’nin, hakkında pek fazla bilgiye sahip olmadığımız oğlu Yannis Stangali ise 1920’lerde Marika’yla evlenmiş olmalı diye düşünüyoruz. Zira çiftin ilk çocuğu olan İvi, 29 Mart 1922’de dünyaya gelmiş, birkaç yıl sonra da kardeşi Talya doğmuştu. Yannis’in genç yaşta →

Eskiz defterlerinden, tarihsiz. (Maya Stangali arşivi, üstte). İvi Stangali Paris’te, 1958 Mayıs. (Maya Stangali arşivi, sağda).

Resim eğitimine Bedri Rahmi Eyubođlu'nun öğrencisi olarak başlayan İvi Stangali, 1947 yılında oluşturulan "Onlar Grubu" nun kurucularındandı. Homeros'un *İlyada Destanı*'ndan Jack London kitaplarının kapaklarına dek çok özel çizimler yaptı. Rumlara yönelik 1964 sürgünüyle Türkiye'den ayrılmak zorunda kaldı.

Seza Sinanlar Uslu
sezasinanlar@gmail.com

Tophane Karabaş'ta Bedri Rahmi Atölyesi öğrencileri, sağdan üçüncü İvi Stangali, (Maya Stangali arşivi, karşı sayfada), Eskiz defterlerinden, tarihsiz. (Maya Stangali arşivi, üstte). Kapak ilüstrasyonunu yaptığı kitaplardan *Fin Masalları*, Doğan Kardeş Yayınları, 1952 (altta solda) ve *Ateş Yakmak*, Jack London, Yeditepe Yayınları, 1953 (altta sağda).

“Fikret Otyam: İvi kiminin meleği, kiminin bankası, kiminin hızırıdır.”

vefatıyla Marika terziliğe yönelirken, kızlar da Zapyon Ortaokulu'na kaydedilmişti. Marika terzilikte o kadar ünlü olacaktı ki, bir süre sonra terziler apartmanı olarak da bilinen meşhur Mısır Apartmanı'nda butik açacak, 1943'ten sonra da yanına Nebahat Erkal'ı (Genco Erkal'ın annesi) alacaktı. (Yıllar sonra Nebahat Hanım verdiği bir röportajda ustası Marika Stangali'den bahsederken şunları dile getirmişti: “Madam Stangali öyle bir palto ve tayyör dikerdi ki, saat 5'te Beyoğlu'ndaki Lebon ve Markiz'e çaya gelen güzel giyinmiş beyler ve hanımların üzerinde görebilirdiniz bu giysileri.”) İvi ise o yıllarda evde ders almakta ve eniştesi Paul Martin'in önerisiyle Sorbonne için hazırlanmaktaydı. Fakat İvi'nin başka bir hayali vardı. 20 yaşına geldiğinde ailesini karşısına alma pahasına Akademi'ye misafir öğrenci olarak başvurdu ve kabul edildi. Zeki Faik İzer de onu doğruca Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun sınıfına götürdü. Bu, İvi için tam bir dönüm noktasıydı.

Bedri Rahmi'nin en iyi öğrencisi

Bedri Rahmi'nin atölyesinde resim günün sadece bir kısmında odaklanılan bir konu değildi. Ressam olmak istiyorlarsa tüm öğrenciler bunu bir yaşam tarzı, bir görme ve ifade biçimi olarak benimsemeliydiler. Bu nedenle her öğrenci bir defter edinecek ve oraya adeta günlük tutar gibi her şeyi yazacak ve çizeceklerdi. Nitekim İvi de edindiği defterlere yıllar boyu, yazdı, çizdi ve boya vurdu. Hatta yer yer fotoğraflar yapıştirarak defterlerini kişisel arşive dönüştürdü.

Resim eğitimi İvi için çok kapsayıcıydı; yoğun bir ders gününün ardından eve varır varmaz çalışmaya koyulup, annesini, kardeşini, eve gelen yardımcı hanımı hatta butiğe annesiyle beraber gelen küçük Genco'yu (Genco Erkal) kimi görse, onu çiziyordu. Yaptığını beğenmediği durumlarda eskizleri bir çırpıda yırtıp attığı olsa da, daha iyisini yapmaktan asla vazgeçmiyordu. İlk yağlı boya işini defterine not ettiği tarihte 9 Kasım 1944'tü. Dünya bir savaşın içindeydi. İvi ve arkadaşları ise atölyede bireysel savaşlarını veriyorlardı. Bedri Rahmi sınıfını her fırsatta Tophane'deki Karabaş Kahvehanesine götürüyor, serbest

olarak muhitte desen çalışmalarını, çevreyi izlemele-
rini istiyordu. Sesleri, renkleri, kokuları duymayı ve
bunları resme yansıtmayı orada öğrendiler. İvi, çok
defa uyumadan ve boyası daha kurumadan okula
resimler götürdü.

Mezuniyet yaklaşırken Bedri Rahmi bu uyumlu sınıfın
öğrencilerine gruplaşmalarını önerdi ve böylece “Onlar
Grubu” kuruldu. Beş kadın ve beş erkekten oluşan bu
toplulukta İvi (Stangali), Fahrünnisa (Sönmez), Alis (Aş),
Nedim (Günsur), Mustafa (Esirkuş), Mehmet (Pesen),
Fikret (Elpe), Leyla (Gamsız), Saynur (Kıyıcı) ve Hulusi
(Sarptürk) yer alıyordu. 1950 yılı geldiğinde Onlar Grubu
31 kişiydi. İvi bu dönemde grubun en aktif üyesi olarak
grup adına sergi mekânı olabilecek yerleri dolaşıyor,
görüşmeler yapıyor ve grup içinde iletişimi sağlıyordu.
Bedri Rahmi Atölyesi’nden İvi’yi tanıyan Fikret Otyam o
günlerde “İvy” olarak yazdığı İvi’yi şöyle tarif ediyordu:
“Atölyenin meseni, hocanın bir lafını iki etmeyen, hatta
bir kat fazlasıyla yapan yegâne arkadaştır. İvy kiminin
meleği, kiminin bankası, kiminin hızırıdır. İvy atölye
ve arkadaşları için her zorluğa katlanır, kalbi; iyilik ve
vazife diye çarpar. Avşar kilimini, Anadolu yazmasını,
halk türkülerimizi, bizden daha fazla sever. Allah İvy’i
başımızdan eksik etmesin...”

Hocasının çalışkan öğrencisi İvi’nin çalışmaları bu

dönemde en çok hocasının telkinleriyle şekilleniyordu.
Gün geçtikçe İvi ustasını taklit ederek sanatını geliştiren
bir çırak gibi resim konusunda Bedri Rahmi’nin adeta
dublörü olma yoluna giriyordu. Zaman içinde İvi, pro-
fesyonel olarak Eyüboğlu çiftinin çalışma ortağı oldu.
Birlikte ortak çalışmalar geliştiren üçlü, bazı büyük çaplı
işlerde beraber çalıştılar. Örneğin Eren Eyüboğlu ile bir-
likte Antalya’ya giderek, Vilayet Sergileri için çalıştılar.
Yine aynı yıl Eren Eyüboğlu’nun Etibank için hazırladığı
mozaik panonun hazırlanmasında İvi de rol aldı ve 1958
yılında Brüksel’de yapılan Sanayi Fuarı’ndaki Türkiye
Pavyonu’nda yer alacak dev mozaik panonun tasarlan-
ması ve yerinde uygulanmasında bulundu.

DeFTERİNE o günleri şöyle yazmıştı: “İstanbul’da üç ay
boyunca hocanın mozaiklerine çalıştım. 200 metrekare,
kâğıt üstüne taş. Sonra bunları çimentoya dökmek için
altı kişi (iki sıvacı, iki akademi öğrencisi, Eren Hanım ve
ben) Türk pavyonunun inşaat ve süsleme işini üstüne
alan firma tarafından Belçika’ya davet edildik.”

Söz konusu panonun bir benzeri NATO için yapılırken
Bedri Rahmi’nin yanında yine İvi Stangali olacaktır.

İlhan Berk de hayranıydı

1950’lerden 60’lara gelirken İvi sanat çevresinde artık
tanınan bir isimdi. Dostları arasında da İvi sevilen →

Eskiz defterlerinden Bedri Rahmi eskizi, 1942, anlamamışsınız çizmeyin, yalan söylemeyin (Maya Stangali arşivi).

İvi, 6-7 Eylül 1955'ten bir yıl önce Türk vatandaşlığı için başvuruda bulundu, ama kabul edilmedi.

biriydi. Beyoğlu'na gelen arkadaşları Cihangir'de oturan İvi'ye uğramamazlık etmezlerdi. Kimisi İvi'yi dertleşecek bir dost, kimisi sinemaya gidilecek bir eşlikçi, kimisi de kavuşamadığı bir sevgili gibi görürlerdi. İlhan Berk de İvi'ye hayranlık duyanlardan biriydi. Şairin *Galile Denizi* kitabındaki "İvi Stangali", "İvi Sabahı" ve "İvi Işığı" başlıklı üç şiiri bize bu duyguları olduğu gibi yansıtır. Ne var ki İvi, o yıllarda bir başka şaire, Sabri Altinel'e yakınlık duymaktadır. İvi'nin girişimiyle üç ressam; İvi, Orhan Peker ve Nedim Günsur, Altinel'in şiirlerini resimlerler ve beraber bir de sergi açarlar.

6-7 Eylül hadiseleri olmadan evvel 1954'te İvi Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına geçmek için bir başvuru yapar, ama bir cevap alamaz. Yine de 1959 yılında Münih'te açılan "Türk Kadın Sanatçılar Sergisi"ne katılır. Zira İvi için Türk ya da Rum olmak değil, ressam olmak önemlidir, zaten sergiye de seçilen kendisinin kimliği değil, resimleridir.

Sergiden beş yıl sonra ise bambaşka bir siyasi durum ortaya çıkar. Kıbrıs konusunda karşılıklı olarak restleşen Türkiye ve Yunanistan'ın aldıkları misilleme içerikli kararlar silsilesi kapsamında sıra Türkiye'ye geldiğinde, hükümet Türk vatandaşı olmayan Rumların sınırdışı edilmesine karar verir. İvi gibi pek çok Yunanistan pasaportu sahibi, evlerini, işlerini, dostlarını,

Kitap illüstrasyonları da çizdi

İvi Stangali'nin çalışmaları arasında kitap içi illüstrasyonları ayrıca önemlidir. Bilinen ilk çalışmasını Orhan Veli'nin kardeşi Adnan Veli'nin "Mapushane Çeşmesi" isimli kitabı için yapan (1952) İvi, aynı yıl Zachris Topelius'un "Fin Masalları" kitabını, daha sonra Yeditepe dergisinin hazırladığı dizi içinde 1953'te basılan Jack London'ın "Ateş Yakmak" isimli kitabını, sonra da 1955'te Nevzat Üstün'ün "Cüceler Çarşısı" isimli şiir kitabının kapağını resimledi. Sabri Altinel'in "Kıraçlar"

(1959) isimli şiir kitabı ile Nesrin Mavi'nin "Komedy" (1961) isimli şiir kitabı ve Jacques Prévert'in 1963'te Çan Yayınları'ndan Sabahattin Eyüboğlu'nun çevirisiyle çıkan şiir kitabını da yine İvi resimlemiştir. 1958-62 arasında çevrildiği 4 ayrı cilt olarak yayımlanan Homeros'un *İlyada'sı* da İvi'nin en önemli çalışmalarından biri oldu. Son çalışması ise Mina Urgan, Vedat Günyol ve Sabahattin Eyüboğlu çevirisiyle basılan Thomas More'un ünlü eseri "Ütopya" isimli kitabı oldu (1964).

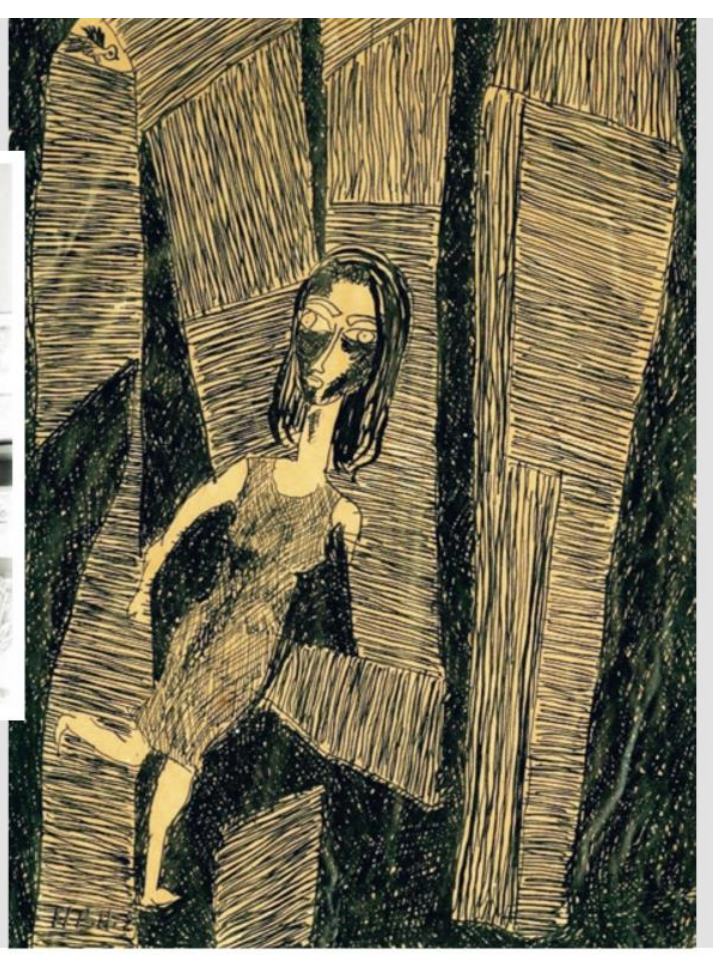

Ürkümüş geveler gibi şehre sığındılar.
Güzel surlara dayanıp kurutuyorlar terlerini,
susuzluğu gidermek için içiyorlardı kana kana.
Bu ara Akhalar, kalkınan amuzlarında, yaklaşıyorlardı.
Bir Hektor duruyordu o...
uğursuz bir kader mihlamlığı onu
İlyon'un dışında Bot Kapılarının önüne.
Phoibos Apollon seslendi Peleus'una, dedi ki:
"Ne diye kovalarsın beni kız adamlarla?
Sen bir ölümlüsün, bense ölümsüz bir tanrı,
ne diye azgınlık eder, direnirsin böyle,
benim bir tanrı olduğumu anlamadan mı?
Şu darmadağın ettığın Troyalılarla
artık istemezsin herhal savaşmayı,
işte onlar sığındılar şehirlerine,
aysa sen dönüp dalanıyorsun burada.
Kaderin sana başlıklarından değilim,
öldüremezsin beni, bunu anla."

Ayağı çabuk Akhilleus çok kızdı, dedi ki:
"Şaşırma beni, okçu tanrı, tanrıların en amansız,
çektin beni buraya, surlardan uzağa,
aysa daha bir sürü er topağı sıracaktı.
Büyük bir ünden ettin beni onları kurtarmakla,
kolaydı bu, senin hiçbir şeyden korkun yoktu."

1946 yılında Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun (üstte) öncülüğünde kurulan "Onlar Grubu" nun üyeleri Mustafa Esirkuş, İvi Stangali, Leyla Gamsız, Fikret Elpe, Nedim Günsür, Mehmet Pesen, Saynur Kıyıcı Güzelson, Hulusi Sarptürk, Meryem Özcilyan ve Fahrünisa Sönmez'di. 1964 sonrası Atina günlerine ait bir çizim. (Maya Stangali arşivi, sağda).

komşularını, ata mezarlarını, her şeylerini bırakarak, sadece bir küçük valiz ve çok az bir para ile ülkeden ayrılmak zorunda kalırlar. Buna mani olabilmek için İvi, ilk defa o müdanasız tavrından vazgeçerek resmi makamlara durumunu anlatan bir mektup yazsa da, Yaşar Kemal'den Bedri Rahmi'ye, Şadi Çalık'tan Emin Barın'a, Azra Erhat'tan Nurullah Berk'e kadar çok sayıda dostu İvi'nin Türkiye'ye sadık bir vatandaş olduğuna tanıklıklarını beyan etseler de hiçbir şey İvi'nin 1964 yılı sonbaharında sınır dışı edilmesine engel olamaz ve Ekim 1964'te İstanbul'dan ayrılır.

Yanına sadece defterlerini alabilen İvi, tuvallelerini ise şasesinden çıkarıp Sirkeci Postanesi'nden Atina'daki teyzesinin adresine gönderilmek üzere postaya verir. Ne yazık ki bu posta hiçbir zaman adresine ulaşmaz.

Hocasına Atina'dan yazdığı ilk mektubunda şöyle der: "Uçakta bir sürü insan ağlıyordu, herkesten çok ben, fakat Atina Havaalanı'na inmeye başlayınca herkes gülmeye, şakalaşmaya başladı. Ben ise... Nasıl tarif edeyim bilmiyorum... Ölüm gibi bir şey duydum." Gerçekten de bu zorunlu göç İvi'yi derinden sarsar.

Atina'da bir hayat kurmak yerine, geri dönebilmek umidiyle yıllarını geçirir. Ne var ki zamanla umudunu yitirir ve resimden de uzaklaşır. Paskalya yumurtalarını boyamak dışında eline fırça almadığı o yıllarda

kızı Maya ile çok zor şartlar altında yaşam mücadelesi verir. Önce Bedri Rahmi'nin (1975), ardından Orhan Peker'in (1978), sonra Mustafa Esirkuş (1986) ve Nedim Günsür'un (1994) vefatlarından sonra ise tam bir sessizliğe gömülür ve 27 Ağustos 1999'da hayata veda eder.

Bugün artık nedenler, keşkeler ve kurgusal çözümler üretmenin değil, yaşanmış olanları olanca çıplaklığıyla görüp, bir sanatçıyı kayboduğu yerde bulup, oradan çıkarıp yeniden ait olduğu yere yerleştirebilmenin gerekli olduğunu görüyoruz. Dolayısıyla İvi Stangali'yi gölgede kalmış biri olarak değil, İlhan Berk'in onda gördüğü ışıkla nitelendirip, İstanbul'da yaşamış, üretmiş, özel ve özgün bir ressam olarak saygıyla anmamız gerektiğini görüyoruz. Şimdi biliyoruz ki İvi, buradaydı ve resim tarihimizde bir yeri vardı... Hep de olacak ●

İvi Stangali hakkında Sula Bozic ve Seza Sinanlar Uslu'nun hazırladığı "Ressamı Hatırlamak" adlı kitap 2019 yılında YKY tarafından yayımlandı.